

KERESKEDELMI SZAKOKTATÁSUNK REFORMJA.

I.

Közoktatásügyi miniszterünk vezetése alatt erőteljes és czéltudatos mozgalom indult meg tanügyünknek az egész vonal mentén való reformálása iránt. Ezen átalakítások érinteni fogják a kereskedelmi szakiskolákat is, melyeknek reorganizálása elől kitérni többé alig lehet.

Óhajtjuk és rettegjük a reformot. Óhajtjuk, mert mint alább majd kimutatjuk, égetően szükség volna reá; rettegjük, mert ha elhibázzák, újra, hosszú időre megbénul oktatásügyünk e megkuszált része.

Az iskola első feltétele, hogy ne csüggő-lógó, maró-holnapra, vagy legfeljebb évről-évre élősködő, hanem biztos és szilárd alapon épült intézmény legyen. Szükséges, hogy az iskola rendelkezék *vagyonnal*, hogy emelhessen magának tisztességes épületet, hogy ne legyen kénytelen nedves légvonatos, tanárra és tanulóra egyaránt veszélyes bérházban meghuzódni. Elengedhetetlen a kor követelményeinek megfelelő felszerelés, labororium, gyűjtemény és könyvtár. Bizony nem valami épületes látvány oly tanári könyvtár, mely alig-alig tölt meg egy szekrénykét. Mert ha a tanár nem olvashatja a folyóiratokat, szakközlönyöket, legújabb műveket, nagyon hamar elmarad a gyorsan haladó élettől. Az usanceok változnak, értékpapírok eltűnnek, újak keletkeznek; a pénzeket javítják s minderről a tanárnak tudomással kell birnia.

Szüksége van az intézetnek vagyona, hogy a kereskedelmi iskola legalább is oly szerény mértékben fizethesse tanárait, mint az állam, hogy biztosíthassa a szolgálatában állók jövőjét, hogy gondoskodni tudjon a tanár családjáról.

Különben a tanár csakis kényszerűségből szolgálja az iskolát s lesve-lesi a szabadulás pillanatát. Bizony elszomorító dolog, hogy kereskedelmi középiskola tanára 50—60 frt. havi fizetéssel kénytelen megelégedni, hogy kereskedelmi akadémia tanárai jövőjének biztosítási ügyében a garancia minimumát sem képes nyújtani.

Helyiség, berendezés, felszerelés, fizetés, nyugdíj ügyében iskoláink nagyobb része a jogos és méltányos követelmények mögött marad, a kilátásba helyezett reformra tehát ez irányban is szükség van.

Az iskola második feltétele a megfelelő *szervezeti szabályzat és tanterv*. Mai tantervünkkel foglalkozni mai napság már csakugyan felesleges. Hasznavehetetlen az részleteiben és egészében egyaránt. Annyiszor és annyian kimutatták már helytelen és nevetséges voltát, hogy nyugodtan napirendre térhetünk felette. Egy jó oldala mégis van: *hogy nem kell végrehajtani*. Igaz, hogy kár is volna keresztülvitelét erőltetni, de nem is követeli senki. Mindenik iskola tanítja azt, tanítja úgy, a mint akarja, avagy a mint tudja.

Ily viszonyok mellett az egyes intézetek eljárásában lényeges eltérések vannak.

Német nyelvből például az egyik iskola megelégszik, ha növendékei magyarul magasztalják Schiller és Goethe nem olvasott műveit; a másikban fényes az eredmény, mert a tanulók németül beszélnek, értsd ezen, hogy elszavalnak egy-egy Quittungot vagy Zeugnisst; a harmadikban fordítanak németből magyarra; a negyedikben a vizsgázó kezébe adják Széchenyi munkáját és abból fordít ügyesen és helyesen.

Számтанból egyik helyen megelégednek, ha az abituriens megold olyan fogas kérdést, a minőt a testvér-intézet tanára már az elsőben követel s ha tanulója nem tudja, irgalmatlanul elbuktatja, ha azonban tudja, abból még nem következik, hogy beereszti a másodikba, mert még egyebet is, mást is követel tőle. A másik intézetben az érettségi feladat igazán szakszerű, sőt talán túlságosan nehéz és hosszú is. Meglehet, hogy ilyen feladatok megoldására dresszirozták a tanulót, de hát legalább okos és helyes dologra dresszirozták.

Egyik iskola földrajzból is követel érettségi vizsgálatot, a másik ezt elengedi. A váltójogot hol a másodikban, hol a

harmadikban tanítják. A kamatos kamat intézetek szerint majd az első, majd a második, majd a harmadik osztály tanítási anyagában foglal helyet. A kereskedelem története hol önálló tárgy, hol a nemzetgazdaságtannak, hol meg a történelemnek részét képezi. Irodai munkálatokat tanítanak is, nem is. A tanuló beszél a számlák tulajdonságairól, értekeznek a folyószámla lezárásáról, osztályozza a fakturákat, de képtelen egy tételt elkönyvelni, egy folyószámlán a kamatot kiszámítani, egy fakturát elkészíteni. Itt-ot ügyet vetnek a gondos és izléses munkára. Kiméretlen kézzel visszaveti a tanár még a legjobb gyakorlatot is, ha nem gondos vagy legalább is rendes, másutt azonban még az érettségi munkálatok is piszkosak, rendetlenek, alig olvashatók, tele vakarással, törléssel, javítgatással és tintafolttal. S ezt folytathatnók a végtelenségig.

Nincsen tanterv, nincsen utasítás, nincsen tradíció, nincsen tekintély, nincsen ellenőrző közeg, de van helyette rendszertelenség, fejetlenség, zürzavar.

Tehát a reformra szükség van!

Hát a rendtartás! No az van elég. A kereskedelmi iskola a népoktatás keretébe tartozik, de kötelező a középiskolai rendtartás, a kereskedelmi iskolák számára kiadott szabályzattal és az egyes iskolák külön szabályzatával egyetemben. E szabályzatok sok pontban egymásnak ellentmondanak, sok pontra vonatkozólag semmit sem mondanak és legtöbb esetben nem is törődnek velük, hanem határoznak esetről-esetre. A mi tavaly helyes volt, az nem áll az idén. A mi egyik intézetben szabad, azt tiltja a testvérintézet.

Ki vehető fel a kereskedelmi iskola első osztályába? Mindenki, ki a tandíj első részletét képes lefizetni. Előírja ugyan a szabályzat, hogy oly növendék vehető fel, ki a középiskola 4-ik osztályát sikerrel végezte. A ki tehát a 4-ikben megbukott, az fel nem vehető, de bocsátható felvételi vizsgálatra és ennek alapján csak mégis beléphet a kereskedelmi iskolába.

Némely intézet nem ad helyet magán-tanulónak, ötven lépéssel odébb azonban a magán érettségi vizsgálatok is divatoznak.

Ki is tudná azt megmondani, hogy a záró írásbeli vizsgálaton egy-két-három tárgyból elégtelen osztályzatot nyert

tanuló bocsátható-e, bocsátandó-e szóbeli vizsgálatra, vagy eltiltandó-e attól? E pontban már nemcsak az egyes intézetek eljárásában van különbség, hanem egy és ugyanazon iskola is évről-évre máskép határoz.

A reformra tehát szükség van!

Az iskola harmadik feltétele *az igazgató és a tanár*. Harminczhárom kereskedelmi iskolánk mindegyikének akad igazgatója, de hogy közülük hányban van meg a reátermettséggel, a hivatottsággal, oly kérdés, melyet felvetni könnyű, de melyre válaszolni alig lehetséges. Registrálni, rubrikálni, hospitalni, sőt még reprezentálni is tud mindegyik. Egyik-másiknak van tapintata a békétlenkedők megnyugtatóására, a bajok eltussolására, az eredmények kiszínezésére. De hányan vannak tisztában a kereskedelmi szakiskola céljával, rendeltetésével, a célhoz vezető eszközökkel. Nyílt titok, hogy az igazgatók egy része, mikor igazgató lett, a börtön legfeljebb csak kívülről látta, a bureau berendezéséről csak homályos sejtelemmel bírt és még evvel sem a kereskedő és alkalmazottai teendőiről. Volt jó polgári iskolai igazgató, csináltak belőle kereskedelmi iskolai direktort. Bevált a leányiskolánál, áttették a szakiskolához.

S így nem csoda, ha mindegyik igazgató másra fekteti a főszűrt. Egyik a minta-irodát tartja legfontosabbnak, a másik a chemiát kultiváltatja, mert a tiszta laboratórium, a sohasem használt dolgozófülkék imponálnak a magas és laikus látogatóknak. Van olyan igazgató is, ki a zajtalan és csendes munkára fordítja figyelmét, mely eredményében nem gyorsan kápráztató, de mely mögött a siker el nem maradhat.

Az igazgatónak első sorban tanárnak kell lennie, kvalifikációja ne álljon tanárai képesítése alatt. Legyen paedagogus a szó nemes értelmében, és legyen oly szakember, ki a vezetése alatt álló iskolában előadott tárgyak mindegyikének ismerje módszerét, keretét, célját és törekvését. Legyen karaktere oly tiszta, hogy tanártársai bizodalommal, nyíltan, aggódástól menten fordulhassanak hozzá tanácsért, útmutatásért. Nem azt kívánjuk, hogy ő mindent tudjon, de legalább meg tudja mondani, hogy a kérdés iránt hol lelhető útbaigazítás. Beszélgetés közben szó szavat ad, tisztulnak a nézetek. A kinek alkalma volt ilyen beszélgetéseket folytatni,

elismeri hasznos és eredményes voltukat, és évek multán is hálával gondol vissza támogatójára és tanácsadójára. Ezt kultiválni az igazgatónak nemes tiszte, s sokkal hasznosabb, mint a hivatalos konferenciákon nagy képpel adott üres frázisokba foglalt semmit mondó, sőt gyakran sértő vagy elkedvetlenítő tanácsok. Ilyen mustra-igazgató kevés van, de a legutolsónak is van annyi tudománya, a mennyi egy 1000 frtos hivatalnoktól megkövetelhető, pedig szomorú való, hogy nem egy kereskedelmi iskolai direktornak 1000—1200 frt. az évi fizetése.

S a tanárok? Tulajdonkép kereskedelmi iskolai tanárnak ugyszólván senki sem készül. A tanárok nagy része bejáró. Gimnáziumi vagy reáliskolai emberek ugyanavval a módszerrel akarnak célhoz jutni, melylyel iskolájukban sikert arattak, vagy nem arattak. Hetenkint 5—6 órát adnak, nem is tartják érdemesnek azon is gondolkozni, hogy egyébbel is tartoznak az intézetnek, mint hogy az órákat csengetéstől csengetésig kihuzzák. Pedig csak mégis más dolog történelmet gimnáziumban, mint kereskedelmi iskolában tanítani. Az utóbbiban kötelessége előadni a kereskedelem történetét, ehhez pedig okvetetlenül megkivántatik a közgazdaságtanban való jártasság is. Ismerek német nyelvi tanárt, ki maga bevallotta, hogy a biztosításról irt német gyakorlat helyes vagy helytelen voltát megítélni nem tudja, pedig kötelessége az érettségi dolgozatokat elbírálni. A francia nyelv tanára tanítja a francia levelezést a nélkül, hogy a tárgyalt üzlet- eseményt ismerné. Az ő szemükben a kereskedelmi iskola csakis levezető csatorna, s mint ilyen ugy sem lehet tiszta, kár is tehát tisztogatni.

Az intézet saját tanárai sincsenek jobb helyzetben. Az illető készült középiskolai tanárnak, ott nem kapott alkalmazást, elment kereskedelmi iskolához. Oklevele van magyar nyelvből és irodalomból és eltanítja a nemzetgazdaságtant. Phonetikai ismeretei alapján méltányolja Smith Ádám tanait. Jártas a finn-ugor nyelvben és tárgyalja a szabadkereskedelem előnyeit és hátrányait. Ne is csodálkozzunk, hogy ily viszonyok mellett a könyvbe becsuszott kellemetlen sajtóhibákból eredő tévedések mint igazságok szerepelnek. A tanár is megtudja és az idők folyamán meg is tanulja e tárgyat is, csak hogy illenék, hogy előbb tudjon, azután tanítson.

A matematikus négy évi egyetemi tanulmánya alatt megtanul sok okos és elegáns dolgot, de ezek alapján nem tudja ám megmondani, hogy hogyan is jegyzi London az amsterdami váltókat, mennyit nyom egy hordó petroleum, mi az a díjüzlet és a stellage. Természetes, ő is megtanulhatja mindezt, sőt intelligenciájánál fogva hamar is, csak-hogy illenék itt is előbb tudni, azután tanítani.

Az árúisme tanára jeles vegyész, s mint tanár remekül megfelel azon követelménynek, hogy együtt tanul tanítványaival, sőt tőlük is tanul. Talán mégis egy-két leczkével előbbre tart, mint osztálya. Vegyük ehhez még azon körülményt, hogy éppen e tárgyból csakis a legeslegújabb időben jelent meg az első hasznavehető tankönyv.

A fiskálisok és a biztosítási hivatalnokok pedig *született paedagogusok*. Az igazgató rövid uton tanárrá kvalifikálja őket. Jól tudom, hogy akad köztük igen becses erő is, de ez csakis azt mutatja, hogy a tanítás nem mesterség, hanem művészet, de semmi esetre sem azt, hogy bármely ügyvéd, titkár vagy tollnok kezében jó kézben van a tárgy.

Legérdekesebb kétségen kívül a könyvviteltan tanárainak qualificatiója, már t. i. azoké, a kiknek van. Nézzük csak. Elvégzi egy fiatal ember a polgári iskola négy és a vele kapcsolatos kereskedelmi iskola három osztályát. Ezután elmegy egy évre gyakornoknak. Czimezi a levélboritékokat, megtanul copirozni, kitölt ürlapokat, skontrirozza a váltókat, s végez más szellemes munkát, a minőt már t. i. kezdőre biznak. Most beiratkozik az egyetemre vagy a műegyetemre rendkívüli hallgatónak, s hallgat rendkívüli tárgyakat. Okvetetlenül rendkívülieket, mert az ő rendes tárgyait elő sem adják. Kereskedelmi számtanra nincsen tanszék, levelezésre nem is volt, könyvviteltant adnak elő a vegyészeknek és a gépészmérnököknek, de ez édes kevés a tanárjelöltnek.

Két évi ilyen előtanulmány után a jelölt vizsgálatra jelentkezik. Értsük jól meg, nem alapvizsgálatra, hanem szakvizsgálatra, mely reá nézve első is, utolsó is. S ha vizsgálatra sikerül, a jelölt oklevelet kap, mely képesíti őt a levelezés, a könyvelés és a kereskedelemisme tanítására. Hát paedagogia, bölcsészettan, azok valók talán a földrajz tanárának, de nem követelik a könyvviteltan tanártól. Tanulmányi ideje teljes három évvel rövidebb, mint collegáié.

Méltóztassék csak elképzelni azt a bűbajos harmoniát, mely ilyen legkülönbözőbb elemekből összeállított tanári karban uralkodik. Kétségen kívül minden egyes tanítótestületben akad egy-egy hivatása magaslatán álló ember, ki szeretne rendet, ki a munkától vissza nem riad, de az ilyen férfiú nem juthat érvényre. Minden indítványát kiméletlenül leszavazzák, hisz a szabály, az elv a tanárra a legnagyobb nyűg. S az indítványozó mit csinál? egy darabig még próbálkozik, aztán resignál és lesz belőle jó tanár és jó collega.

Igaz, hogy az anyagi gondok is ónsúlylyal nehezedenek a tanárvilágra, hány jeles erő vesztí el rugékonyságát a teher alatt. Szeretne tanulni, tudja a tollat is forgatni, de nem ér reá, órákat kell adni, kosztosokkal kell bibelődni, hisz a lelkesedés szent hevével nem lehet a családot ruházni, a kenyeret kérő gyermek éhségét csillapítani. Ha pediglen áldás vagy csapás látogatja meg a tanár lakását, hosszú időre megzavarodik a pénzügyi egyensúly. Pedig hiába, születés vagy temetés csakugy előfordulhat tanár-embernél, mint más honpolgárnál. S tanáraink egy nagy része előtt még a kétes jövő is lebeg szörnyű rémeivel, hogy mi lesz családjával, ha az iskola szolgálatában elhasználta életerejét.

Reformot kérünk, reformot, mely e pontokra is kiterjed.

Az iskola negyedik tényezője a *tanuló*. Az van elég. A polgári-, reál- és latiniskola négy osztályát végzett növendékek csak ugy özönlének, nem a kereskedelmi pályára, hanem a kereskedelmi iskolába. Hull valami még a felsőbb osztályokból is és segít a felvételi vizsgálat. Az elem kissé heterogén, van olyan, ki már a logaritmust is tanulta, van olyan, ki algebráról még egy kukkot sem hallott. Egyik jól beszél németül, a másik alig tud olvasni. A reálból jövők már tanultak francziát, a többi nem.

A czél is különböző, mely őket a kereskedelmi iskola falai közé hozta. Egy csomó volt iskolájuk gyakorolta szelid nyomás alatt szerencsétlenni az új iskolát, másik részük már kikopott a kadet iskolából is. Egy részük felkereste az iskolát, mert egy évvel rövidebb s végül egy kis töredék, mert kereskedő akar lenni. Ezen utóbbiak száma intézetek szerint nagyon változó, átlag azonban felette kicsiny. Ha kereskedelmi iskolának azt az iskolát nevezzük, mely kereskedőket, bele-

számítva a bureau-munkásokat is, nevel, akkor 33 kereskedelmi iskolánknek nagyon is kis része *kereskedelmi* iskola.

II.

A tagadás nem megoldás. Kimutattuk a jelen szörnyű hibáit, nézzük orvosolhatók-e, s hogyan? A rend helyreállítható, csak az orgánisáló ne riadjon vissza attól sem, hogy esetleg megsérti egyes egyének hiuságát, egyes városok képzelt vagy valódi érdekét. A reform ne legyen partiális, hanem totális. Terjedjen ki a cím kérdésére, a tanfolyamok számára, a szervezeti szabályzatra, a tantervre, a tanárok qualificatiójára, azok fizetésére és nyugdíjára.

A címkérdés az egész ügy egyik legkényesebb oldala. Forduljunk tanácsért a multhoz.

Az első német kereskedelmi intézet, melyet mesterünk *Büsch György János* nagynevű közgazdasági író szervezett, *akadémia* czímet viselt, ez volt, mint *Richter* kitünő munkájában olvashatjuk, az 1768-ban megnyilt »*Hamburger Handelsakademie*«. Az első osztrák kereskedelmi iskola, mely *Wolf György János* vezetése alatt 1770-ben nyilott meg, szintén *akadémia* volt. Kiváló súlyt fektettek az *akadémia* címre, már csak azért is, hogy a polgári elem számára berendezett iskola czíme megegyezék az előkelő ifjak számára fennállóékkal, minő volt a katonai *akadémia*, a keleti *akadémia*.

Az 1848/9-diki hatalmas mozgalmak után a kereskedők iparkodtak az őket megillető társadalmi állást elfoglalni. Érezték, hogy positiójuk megerősítéséhez nem elég a vagyon, ahhoz miveltség, tudomány is kell. Ez irányban is gondoskodni akartak utódaikról, s majdnem egyidőben indult meg Prágában, Budapesten és Bécsben mozgalom az iránt, hogy a kor igényeinek megfelelő kereskedelmi iskolát szervezzenek.

Az alkotás terén első volt Prága, hol 1856-ban *Arenz Károly* igazgatósága alatt megnyilott a kereskedelmi iskola, mely 10 év mulva megkapta az *akadémia* címet.

Prágát követte, Bécsset megelőzve Budapest, 1857. november 1-én, a Bálvány-utczában kibérelt helyiségben nyitották meg a fővárosi kereskedők és pénzüzetek eléggé nem méltányolható áldozatkészségével létesült kereskedelmi *akadémia* előkészítő és első osztályát.

Hasonlókép *akadémia* címet viselt az 1858-ban *Hauke*

Ferencz vezetése alatt megnyílt bécsi kereskedelmi iskola. Ezen utóbbi intézet 2 évfolyamra terjedt és az első osztályba főreáliskolát vagy főgymnasiumot végzett növendéket vettek fel. Volt azonban két évre terjedő előkészítő iskolája is, melynek első osztályába beléphetett az alreáliskolát vagy algymnasiumot végzett tanuló. Az 1872-diki *Czedik A.* igazgató fogantotta reorganizálásnál beszüntették az előkészítő osztályokat és szerveztek 3 évre terjedő »*Akademische Handelsmittelschule*« című iskolát, mely 5 évig állott fenn. A legújabb szervezésnél azonban megint visszaállították az akadémia címet.

Az évek folyamában hazánkban újabb és újabb kereskedelmi tanintézetek keletkeztek (Debreczen, Székes-Fehérvár, Kolozsvár), melyek az akadémia címet kimódolni nem tudták.

Felette fontos volt az 1884-diki esztendő, ekkor szervezte Budapest főváros a polgári iskoláival kapcsolatos kereskedelmi iskolákat. Ez adta meg a lökést sok más kapcsolatos kereskedelmi iskola létesítésére.

A főváros ezen lépésének okát kutatva, kénytelen vagyok, a tanárok hiúságára vonatkozó célzásokat figyelmen kívül hagyva, ha nem is egyetlen, de legfőbb okul azt felvenni, hogy *kereskedelmi iskolát akartak szervezni oly ifjak számára, kik a 150 frtnyi magas tandíjat megfizetni nem bírják.* Az intentió mindenestre tiszteletre méltó.

A nagy fordulat 1885-ben állott be, ekkor nyitották meg, Fiumét a maga speciális viszonyai miatt figyelmen kívül hagyva, *a második magyar kereskedelmi akadémiát.* Pozsony törte meg a jeget. S mikor már Pozsony megkapta a titulust, igazán nem volt ok a régebbiektől azt megtagadni. Csakugyan még ugyanazon évben megkapta a címet Kolozsvár, a következő esztendőben Debreczen, Sopron, Arad és később Sz.-Fehérvár és Brassó. Ma tehát Fiumével egyetemben 9 akadémiánk és 24 kereskedelmi középiskolánk van.

A kapcsolatosságnak barátja nem vagyok, ellene nyilatkozott a többek között az aradi, a miskolczi, a szegedi, a soproni kamara is. A kereskedelmi iskola ne legyen a középiskola levezetője, ne is a polgári iskola felfrissítője, hanem adassék vissza eredeti rendeltetésének.

A címre vonatkozólag osztom pl. *az aradi kereskedelmi és iparkamara* által is helyesnek vélelmezett »akadémia« cím

megtartását. Állítsa fel a magas kormány ilyen iskola engedélyezésének feltételeit, kérje be a tanárok qualificációjára és az általuk tanított tárgyakra vonatkozó kimutatást, vizsgálta meg a helyiségeket, az intézet finanziaális állapotát, hogy kópos e tanárai jelenéről és jövőjéről gondoskodni és ezek alapján adja meg vagy ne adja meg a czímet, s a vele együtt járó kedvezményeket. A rendelkezésére álló segélyt ne oszsa meg oly sok között, hanem támogassa hathatósan az életképeseket, hogy azok a fejlődés óhajtott magaslatára feljussanak.

As évfolyamok számát illetőleg több oldalról felhangzott már a négy évre való terjesztés eszméje, hisz sok az óra, sok a tantárgy.

Tanulságos és érdekes ez irányban az 1857-ben megerősítést nyert »Entwurf der Organisation der Handels-Academie in Pest« átlapozása. Az alapítók meglehetősen sokat markoltak, nem tudom mennyit szoritottak. Jobb volt-e az ember-anyag, ügyesebbek-e a tanítók, edzettebb-e az ifjuság, elvégezték-e az előirt anyagot, minő eredményt értek el, mind oly kérdés, melyre ma felelni nehéz. Az tény, hogy sokat kellett tanulniok, legalább az előírás szerint.

Kötelezett óraszám 35 volt és még 3 nem kötelezett. Tanítottak nem kevesebb mint 5 nyelvet, melyből négyet minden tanulónak hallgatnia kellett. Helyet adtak hittannak, mértannak, mértani és szabadkézi rajznak, természetrajznak. Ott szerepel a szokásos kereskedelmi tárgyak között az ipar-, a kereskedelmi-, a váltó-, szabadalmi- és még a tengeri jog is.

Elvem és meggyőződéseim, hogy nem feladatunk az ifjut a szellőtől is óvni, hanem inkább megtanítani arra a nagy tudományra, hogy tudjon a viharban is rendületlenül megállani. Elkényeztetett, dologtól reszkető uracsokat a kereskedelmi gyakorlat nem használhat. Kötelességünk edzeni a vezetésünkre bizott ifjak erejét, őket fokozatosan hozzászoktatni a kitartó és gyors munkához. Mindezek daczára ezen első hazai tervezettel mai napság előállani nem mernék, mert azt igazán feldolgozni lehetetlen.

Nem szabad feledni, hogy az ifju házi dolgozatokkal is el van látva, melyeket lehet redukálni, de kiküszöbölni nem. A tornát nem számítva, heti 30 óra elegendő a növendéknek.

Ilyen óraszám mellett az elengedhetetlen tananyagot 3 év alatt feldolgozni lehetetlen. Mert oly állapot, hogy a kenyéradó ne vegyen észre éles különbséget a kereskedelmi szakiskolát vagy pl. középiskolát végzett alkalmazottja között, - magam részéről erkölcsi csődnek tekinteném. *Nem marad más hátra, mint a 4 esztendő*, s ekkor is szükség van tantárgy-reduktióra.

Hasonló kísérletet már *Lewin Jakab* is ejtett meg, ki átvévén a budapesti kereskedelmi akadémia igazgatását, azt reorganizálta és 4 évre bővítette. A miniszterium helybenhagyta a 4 évet, bár épen akkor adta volt ki a rendeletet, mely a kereskedelmi iskolákat 3 tanfolyamból állónak mondja.

A kibővítés miatt megfogyott a tanulók száma, különösen sokan hagyták el az intézetet a harmadik osztály befejezése után, de a kik maradtak, azok tudtak is. Sokszor hallottam Lewintől, ezen anyagi veszteséggel járó periodust, mint a tanítás szempontjából legeredményesebbet dicsérni.

Tanuljunk a multból. Legyünk készen arra, hogy a négy esztendő sok sok tanulót el fog riasztani. Szánja-bánja, a ki akarja, én nem, csak a férgese hullik. Azt sajnálom, hogy a fiun való könnyítéssel, megterheljük a szülőt, megdrágítjuk az iskoláztatást és elveszünk egy évet a fiatal ember praxisából. Ez az áldozat sem nagy, ha testben és lélekben erős, munkában edzett, szaktárgyakban jártas, szépen dolgozni tudó ifjút adunk át a gyakorlati életnek. Attól nem félek, hogy ifjaink majd külföldre mennek. Kereskedőinknek ma már, hála istennek, magyarul tudniok kell. Ismerniök kell a magyar törvényeket, a magyar usanceokat, a hazai kereskedelmi viszonyokat. Tanítsunk csak eredményesen, legyenek iskoláink szigorúak és az egészség követelményének megfelelően berendezettek, akkor itthon tudjuk tartani a magyar ifjút. Kivétel mindig lesz, ma is van.

Nem szabad felejtenünk, hogy a 4 évre való felemelés mellett a 33 kereskedelmi iskola nagy része megszűnik functionálni. Iskolát kár becsukni, helyesebb volna azokat úgy szervezni, hogy tovább működhessenek, ha nem is mint kereskedelmi iskolák, de mint iskolák. Ezek organisatiójának kérdését azonban most mellőzni akarom.

Az előadandó tárgyak között természetesen első helyet

a magyar nyelv foglalja el, mely oly mértékben és terjedelemben tárgyalandó, hogy az eredmény biztos legyen. Kiváló gondot kell a német nyelvre fordítani, mely minálunk ma teljesen idegen nyelv. Ha kereskedelmünket magyarosítani, vagy mint valaki helyesen megjegyezte »magyarjainkat kereskedősíteni« akarjuk, a német nyelv tanításában eredményt kell felmutatnunk. E nyelvnek elhanyagolása épen azok érdekét sérti, kiket minden áron istápolni akarunk, értem a magyar elemet, kiknek jó és magasabb állásba való juthatásukat épen a német nyelvben való járatlanságuk okozza. Helyt kell adni még egy harmadik nyelvnek is és ez lehetőleg az *angol* legyen. A mely iskolának viszonyai megengedik, állítson angolra, francziára, szerbre, románra is tanzókat, melyek közül az ifjak választhatnak egyet, de *csakis egyet*, a mely aztán rájuk nézve kötelező. *Általában nem kötelező tárgynak kereskedelmi iskolán hely nincsen*, a mely tárgy hasznos és szükséges, azt tanulja valamennyi növendék. Három nyelv teljesen elegendő. Nagyon kevés kivétellel ezen túl nem terjed tanítványaink ereje. Mit is ér az, ha az ifju 5 nyelven is tud conjugálni és declinálni, de még az anyanyelvében¹ s durva helyesírási hibákat ejt.

Negyedik tárgy volna a kereskedelmi számtan, mely azonban ne csak névleg, hanem tényleg is *kereskedelmi* legyen. Kiváló gondot kell fordítani a megoldás rövidségére és pontosságára. Mit ér az, ha a tanuló megmondja a megoldás módját, de az eredményben néhány ezer forint a differentia.

Minden egyes adatot az életből kell venni. Ne mondjuk találomra, hogy a vám ennyi, hanem nézzük meg, s a helyes tételt használjuk. Bizony bántó, ha a feladat eredménye az, hogy 1 kg. emmenthali sajt 5 frtba került. Szemünk előtt álljanak az usanceok, kezünkben az árfolyamjegyzék. *Positiv ismeretre van tanítványainknak szükségük*, melyeket az életben jól értékesíthetnek s nem jönnek azon nevetséges helyzetbe hogy először is felejtenuk kell, csak azután kezdhetik meg újból a tanulást.

A számtan segítő tudománya a matematika, ezen épül fel a politikai számtan. A ki nem tud egyenletet megoldani, az meg nem értheti a járadék- vagy életbiztosítási számításokat. Meg kell óvni a matematikának tudományos jellegét, azt mesterséggé sülyeszteni nem szabad.

A szaktárgyak sorában foglal helyet a levelezés, a könyvvitelés és az irodai munkálatok. A levelezést szakember tanítsa, ki érti a kereskedelmi dolgokat.

Gondosságot követel a gyakorlatok kiállítása. Rendkívül szigorral kell revidálni minden írásbeli munkálatot, hogy az ifju hozzászokják a rendes és fegyelmezett munkához. A szépírás három éven át volna kötelező. E kérdésre vonatkozólag volt alkalmam Ausztria és Németország kiváló tanáraival és bankigazgatóival véleményt cserélni és avval a meggyőződéssel tértem vissza, hogy ez irányban a tanár lehet nagyon szigorú, de nem elég szigorú.

Elejét kell venni a jogi tárgyak túltengésének. Kereken tagadom, hogy iskoláinkban az ipar-, kereskedelmi-, váltó- és csődtörvényeket alaposan le lehessen tárgyalni. S a jogász tanár mit csinál? Belemélyed a magánjog tárgyalásába, előrántja a curiai döntvényeket, a római jogtól sem riad vissza, sőt még a tantervbe becsuszott szerencsétlen sajtóhiba miatt, a romániai váltótörvényt is tárgyalja. Diktál szép definitiókat, bevágat paragrafusokat, dolgozik, fáradozik, de az anyagot befejezni nem tudja s mi ennél is nagyobb baj, a növendékek egy része az elemi kérdésekre sem tud felelni.

Felette kívánatos, hogy a kereskedelemisme, nemzetgazdaságtan és a jogi tárgyak összeolvadjanak egy tárgygyá. Beszélgettem e kérdéstről szakemberekkel, kik ezt keresztülvihetőnek és célhozvezetőnek találják. Meg vagyok győződve, hogy szerencsés koncentrálással kevesebb óraszám mellett is a mainál jobb eredmény érhető el. Ehhez azonban tanár és tankönyv kell. A törvény rideg szövege, némi magyarázó szöveggel kiegészítve még nem tankönyv. Sok szempontot figyelembe vettek a törvény alkotásánál, de ezek között a paedagogia követelménye helyet nem találhatott.

Redukálni lehet az áruismét, vegytant és physikát. Áruismét kell tanítani, de a szappangyártás proceduráját a növendék chemiai ismeret nélkül meg nem érti, tehát előadjuk az egész chemiát. A cukorgyártásnál szólni kell a polarisatorról, tehát előadjuk nemcsak a fénytant, hanem az egész természettant. Idő azonban nincsen, tehát adtak természettanra 2, mondd két órát. E három tárgy igen szépen összeolvasztható egygyé. Csak ember kell a gátra, ki el tudja választani a lényegest a mellékestől.

Ki kell verni fejünkből a szerencsétlen *mintairodát*. Ennek lehetetlen voltát Lewin Jakab eléggé kimutatta. Tanulmányoztam Prágában az ilyen iroda szervezetét, mondhatom, nem kérek belőle. Megkísérlettük nálunk a felső osztályban a levelezés, a könyvviteltan és a kereskedelmi számtan köréből összefüggő üzlettervet kidolgoztatni. A próba igen jól sikerült. Az eredmény kielégítő. Ez teljesen elegendő arra, hogy a tanuló megismerje a különböző disciplinák közötti összefüggést.

A szervezeti szabályzatban meg kell állapítani a felvehető tanulók korának nemcsak minimumát, hanem maximumát is. Sehogy sem találhatom helyesnek, hogy a 14 éves ifjával egy teremben ül a kiszolgált baka. Meg kell szorítani a felvételi és a magánvizsgálatokat.

Az egész reform legfontosabb része a tanárképzés. E nélkül az ügyön javítani keveset lehet. A legjobb tanterv is írott malaszt marad, ha nincsen tanár, ki azt végrehajtani akarja és tudja. Nem gondolok kereskedelmi egyetemre. Nem sikerült Bécsben sem a *Handels Hochschule-t* fentartani, pedig *Czedik* bécsi director conceptiója tiszteletet érdemel, egy hibája volt, hogy korát megelőzte. Kereskedelmi egyetem ma is korai. A kereskedelmi szakiskolai tanár is első sorban tanár, miért is ott a helye, a hol a többié: az egyetemen. Állítsanak fel néhány tanszéket, hol a jelölt a szükséges dolgokat hallgathassa és gondoskodjanak arról, hogy semmiféle tárgyat más ember elő ne adhasson, mint arra képesített tanár, kinek előtanulmánya, qualificatiója teljesen megegyezik a középiskolai tanárok előtanulmányával és képesítésével. Gondoskodjanak a tanárok jelenéről és jövőjéről, akkor majd akad arra való ember is, ki minden erejét a kereskedelmi szakoktatásnak szenteli, a kinél ez nemcsak mellékfoglalkozás, hanem életcél.

Gondoskodjanak, hogy a törekvő tanár tanulhasson, továbbképezhesse magát. Legyen az intézetnek becsületes könyvtára, hol meglelhetők a szaklapok is. Tanulmányozhassa a tanár az életet, a melynek számára neveli tanítványait, a melynek követelményeit neki érteni és érezni kötelessége. Látogasson el a tanár a börzékre, a kikötő-városokba, hogy impulzust nyerjen a tovább munkálkodásra. Az idegen nyelvek tanárainak érintkezniök kell az idegen nemzetekkel, hogy

ott a helyszinén tanulmányozhassák azok szokásait és azok nyelvét. Minő más eredménynyel tanítja az a francia nyelvet, ki tudományát nem kizárólag könyvekből merítette, vagy valakitől tanulta, hanem künn élt Párisban. Nem gondolok az importált mesterekre. Az idegen nyelveket is magyar ember tanítsa, de olyan magyar, ki jól tudja a nyelvet melynek tanítására vállalkozott, vagy melynek tanítására kényszerítik.

Hogy van tanár, ki tanulni rest, ki mióta oklevelét megkapta, testének táplálásán kívül egyéb tevékenységet ki nem fejtett, azt sajnos, jól tudom, de ezek a kivételek, a túlnyomó nagy rész készséggel, örömmel tanul, csak adják meg neki a lehetőséget. A tanár ügyességén fordul meg a tanítás eredményes volta, ő lehel a tanítás egész intézményébe életet, kívánatos, hogy ez ne legyen penészes vagy dohos, hanem friss és egészséges. A tanárookra fordított áldozat igen jól befektetett tőke, mely busás kamatot fizet.

Ha hivatása magasztalán álló tanárok veszik kezökbe az oktatást, akkor körülbelül mindegy lesz, ha a felügyeletnek mai módját tartják-e meg, vagy központi vagy decentrált felügyeletet léptetnek életbe.

A mai ellenőrzési rendszer kétségtelenül mélyen az ideális állapot alatt áll, enyhítő körülmény, hogy az egésztest csakis *ideiglenesen* léptették életbe, súlyosbító körülmény, hogy e provisorium ma-holnap megünnepelheti *negyedszázados* jubileumát.

Azt nem óhajtom — kamaráink nagy részének ellenkező véleménye daczára — hogy iskoláinkat kivegyék a tanügyminiszterium hatásköréből és áttegyék a kereskedelmi miniszterium tárczájának keretébe. A mi iskolánk is iskola, helye a testvér-intézetek között van. Nem mondom, hogy a népiskola keretébe bepréselve jól érzi magát, de talán van már annyi kereskedelmi iskola, hogy lehetne ezek ügyei számára osztályt szervezni, hol hely jutna a tanár-embernek is, szakembernek is. Gyakoroljon befolyást a *kereskedelmi miniszterium* is, még pedig a mainál intenzívebb mértékben; a tanterv és szervezeti szabályzat módosításához az ő hozzájárulása is kívánatos.

Kormányképviselőül küldje ki a tanügyminiszter a szakosztály referensét, az egyetemi vagy műegyetemi tanárokat,

kik a kereskedelmi tudományokat adják elő; a kereskedelmi miniszter pedig a kamarák titkárait, magasabb hivatalnokait, pénzügyintézetek vagy gyárak igazgatóját, avagy művelt nagykereskedőt. Lehetőleg egy és ugyanazon személy több iskolát látogasson meg, hogy egybevetvén tapasztalatait, tisztább képet nyerjen a szakoktatás állapotáról, a további teendőkről.

Annyi bizonyos, hogy a legtökéletesebb felügyeleti rendszer is életképtelenné válik, a leglelkesebb vezető törekvése is törést szenved, ha nem támaszkodhatik szakmájában jártas, paedagogiailag képzett, dobogón ügyes, kötelesség teljesítésében pontos és lelkiismeretes, jelenével megelégedett és jövőjében megnyugodott tanároknak nemcsak kötelesség-szerű, hanem lelkes és odaadó támogatására.

A tanárokkal a tanárok által megejthető a reform, de nem a tanárok nélkül vagy azok ellen.

A reform, különösen ha szerencsésen fogantatják, áldást hoz egész közgazdaságunkra, hisz ezen iskolák növendékei kezébe kerül a hazai kereskedelem, a hazai részvényes vállalatok vezetése. Kívánatos, hogy az ifjak honszerellemmel szivükben, tudománynyal fejökben lépjenek ki az életbe, hol megacézozott izmaik és edzett idegeik segítségével sikerrel küzdjenek meg fejlődő kereskedelmünket fenyegető ezernyi veszélylyel.

HAVAS MIKSA